

Ірина Мельникова, Оксана Сулима
(Полтава)

ЧУТІВСЬКІ ПЕДАГОГИ СЕРБІНОВСЬКІ

Дослідження висвітлює аспекти регіональної історії через призму вивчення життя та діяльності представників однієї з гілок родини Сербіновських-Мельникових, пов'язаної з Чутівським краєм. Основою розвідки стали письмові та візуальні джерела із сімейного архіву І. С. Мельникової.

Ключові слова: смт Чутово, П. Д. Сербіновський, О. П. Сербіновська (Мельникова), родовід.

The research describes aspects of regional history through the prism of studying life and work of one branch of the Serbinovskyis-Melnykovs family connected to Chutovo district. The basis of the investigation includes written and visual sources from the family archive of I. S. Melnykova.

Keywords: Chutovo Town, P. D. Serbinovskyi, O. P. Serbinovska (Melnykova), genealogy.

Хрестоматійним став вираз «Хто не знає свого минулого, той не вартий свого майбутнього». Адже знання історії предків – це характерний показник рівня національної освіченості та культури. Сучасний період позначений помітним пожвавленням досліджень у сфері генеалогії та історичної біографістики. Домінуючими тенденціями у розвитку наукового дискурсу останніх десятиліть, серед інших стали гуманізація та антропологічний поворот, що призвело до посилення інтересу до вивчення не лише родоводів відомих фамілій, але й середньостатистичних громадян.

Відомий народознавець Василь Скуратівський зауважував, що дослідження роду починається з найпростішого «забутого на підвіконні листа, припалого пилюгою портрета найдорожчої людини...» (Скуратівський, 1987, с. 57). Основою дослідження власного родинного дерева однієї з авторок цієї розвідки – Ірини Сергіївни Мельникової, завідувачки науково-дослідного експозиційного відділу археології Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського, став комплекс збережених нею і попередніми поколіннями письмових джерел. Ця розвідка присвячена чутівській гілці родини Сербіновських-Мельникових.

Прадід Ірини Сергіївни – Петро Дмитрович Сербіновський (186?–1938), син священика, вихованець Полтавської духовної семінарії (1876–1883) (Полтавские епархиальные ведомости, 1876. с. 456; Полтавские епархиальные ведомости, 1883. с. 325), тривалий час був учителем Чутівської школи (1899–1913, із 1910 – завідуючий закладом), почав учителювати 20 жовтня 1883 р. (Отчет Уездной Земкой Управы, 1914,

с. 217). Зі звітів члена училищної ради О. М. Чеснока¹ про народні училища Полтавського повіту дізнаємося, що пан Сербіновський «...багато уваги звертає на загальний розвиток дітей. Учитель викладає з великим успіхом церковний спів, із учнів сформований дуже гарний хор, який співає в церкві... ставиться до своєї справи з любов'ю та крайньою сумлінністю і провадить її з повним умінням...» (Усенко, 2021, с. 402). Окрім того зберігся опис квартири, де мешкав Петро Дмитрович із родиною: «Квартира вчителя складається з 2-х кімнат, сіней і кухні. Одна незручність... відділена від класів глухою стіною і має лише один хід із двору, що дуже незручно особливо в негоду, оскільки вчитель вимушений кожен перерву ходити в клас із квартири через двір» (Усенко, 2021, с. 400).

Разом із П. Д. Сербіновським на педагогічній ниві трудилася його старша донька Наталія Петрівна Сербіновська (по-домашньому Туся), яка була стипендіаткою Полтавського губернського земства (100 рублів на рік), з 1899 р. навчалася у Полтавській Маріїнській жіночій гімназії, яку закінчила у 1908 р. (*Отчет Управы Полтавского Уездного Земства*, 1905, с. 128). 8 жовтня того ж року пішла на земську службу, а з 1 лютого 1909 р. обійняла посаду помічниці вчителя у згаданому училищі (*Отчет Уездной Земкой Управы*, 1910, с. 144).

Окрім того, П. Д. Сербіновський виконував обов'язки бібліотекара народної безкоштовної бібліотеки-читальні при Василівському волосному правлінні. Її відкрили 4 січня 1897 р., а на 1899 р. її фонди налічували 566 книг та 220 підписників. Головою та опікункою цього осередку культури стала дворянка Марія Андріївна Чеснок² (*Адрес-календарь*, 1899, с. 161-162).

23 травня (5 червня за н.с.) 1896 р. у родині почесного спадкового громадянина Петра Дмитровича та його дружини Олени Митрофанівни (18?-08.10.1957) народилася донька Олена, яку вдома називали Льоля. Таїнство хрещення здійснив священник Ніл Власенко у Георгіївській церкві села Василівка³. Про високу повагу та визнання педагогічних талантів П. Д. Сербіновського свідчать хрещені батьки дівчинки: ними стали колезький реєстратор Олександр Михайлович Чеснок і міщанка Марія Євграфівна Митрофанова.

¹ Чеснок Олександр Михайлович (1863–1912) – дворянин Полтавської губернії. Навчався у Полтавському кадетському корпусі та Костянтинівському воєнному училищі. 1892–1910 рр. – член Полтавської повітової земської управи. Школу в маєтку «Василівка» назвали на його честь. Помер та похований у с. Василівка (*Отчет Управы Полтавского Уездного Земства*, 1905, с. 280).

² Чеснок Марія Андріївна (?–1912) – дворянка Полтавської губернії, мати О.М. Чеснока. Опікувалася жителями с. Василівка, зокрема влаштовувала читання, у 1894 р. відкрила кравецько-рукодільну майстерню тощо (*Отчет Уездной Земкой Управы*, 1912, с. 366; Павловський, 2009, с. 280).

³ Георгіївська церква с. Василівка (Кебеківка) збудована у 1796–1806 рр., перебудована у 1893 р. У 1895 р. церковна парафія складалася з 6 сіл та 3 навколишніх хуторів. У 1902 р. до церковної парафії входили с. Василівка, хутори Бурти, Ладижна, Лолівка, Дикунівка, Цоломацький. Ніл Іванович Власенко згадується серед відомих священників (1895, 1902) (Мокляк, 2009, с. 87).

Олена Петрівна початкову освіту здобула у Чутівській школі, де працював її батько (Личное дело. Арк. 3). Згодом, їй як доньці земського вчителя призначили стипендію Полтавського повітового земства. Упродовж 1907–1911 рр. вона навчалася у Полтавській приватній жіночій гімназії М.П. Павелко, у 1911 р. її перевели до 5 класу Полтавської Маріїнської жіночої гімназії, яку вона закінчила у 1915 р. (*Отчет Уездной Земкой Управы*, 1910, с. 164; *Отчет Уездной Земкой Управы*, 1914, с. 230). У свідоцтві про освіту № 239 від 01.05.1915 Педагогічна рада Полтавської Маріїнської гімназії визнала О. П. Сербіновську достойною звання домашньої вчительки з правом навчати читанню, письму, основам рахунку і викладати обраний нею предмет – російську мову. Період навчання Олени Петрівни припав на останній етап діяльності закладу, який у цей час очолювала Ольга Євгенівна Вукотич, яка й засвідчила свідоцтво підписом. Цей важливий документ теж зберігається у приватному архіві І. С. Мельникової.

Цілком очікувано, що молода спеціалістка зробила перші фахові кроки на Чутівщині, поряд із батьком, який піввіку самовіддано служив на освітянській ниві. У автобіографії Олена Петрівна чітко окреслює кожний етап своєї професійної діяльності, особливо акцентуючи увагу на перших кар'єрних віхах: «Скінчила 8 класів гімназії у 1915 році весною, а восени цього ж року поступила на роботу у Федорівську школу Чутівського району. У цей рік перевелась у Чутівську школу, де робив мій батько» (Личное дело. Арк. 3). Окрім того, у сімейному архіві зберігся лист-запит № 864 від 26.09.1916 інспектора народних училищ 1-го району Полтавської губернії Владислава Павловича Овсієвського до завідувача І Чутівського училища Петра Дмитровича Сербіновського з інформацією про те, що пані Олена допущена до виконання обов'язків другого вчителя та з проханням повідомити, коли вона може почати виконувати свої обов'язки. У згаданій автобіографії знаходимо підтвердження, що молода освітянка взялася до роботи з нового навчального року: «В Чутівській школі я робила з 01.09.1916–01.10.1925» (Личное дело. Арк. 3). Варто уточнити, що у цей час жінка набула нові соціальні ролі – дружини та матері. 24 червня 1921 р. у сім'ї вже Мельникових – Віктора Федоровича та Олени Петрівни – народився син Сергій.

Лапідарна канцелярська мова викладу інформації в особовій справі О. П. Мельникової не дозволяє у деталях дізнатися про всі перипетії, які вона вимушена була витримати, однак дає можливість прослідкувати її переміщення в часі та просторі (Личное дело. Арк. 13в):

число, м-ць і рік		Посада з зазначенням установи, організації, підприємства	Місцезнаходження установи, організації, підприємства
вступу	звільнення		
19.09.1925	01.09.1926	НСШ Паркомуни	Донбас. Ворошиловградська обл.
01.09.1926	01.09.1930	НСШ с. Городище	Донбас. Ворошиловградська обл.
01.09.1930	31.09.1936	НСШ с. Фащевка	Донбас. Ворошиловградська обл.
01.09.1937	08.09.1937	СШ. Жовтневої революції	Казахстан. м. Джамбул Алма-Атинська обл.
01.09.1938	26.06.1939	НСШ Лакедемонівка	РСФСР. Ростовська обл.
05.08.1940	20.09.1941	НСШ с. Безруки	Харківська обл. Дергачівський р-н

На окремі обставини її життя проливають світло дані наведені в автобіографії: «...перерив у 2 роки [1923–1925 рр. – авт.] – за сімейними обставинами тимчасово залишила роботу... У грудні місяці 1936 р. мого чоловіка було заслано на 6 років... Восени 1937 р. поїхала в Казахстан до сестри, де робила у м. Джамбулі» (Личное дело. Арк. 3). За цією лаконічністю проглядають непрості перипетії її долі. Через хворобу батька Олена Петрівна повернулася до Чутового у листопаді 1937 р.

Після того як Олена Петрівна віддала останню шану батькові, переїхала до Ростовської, а згодом Харківської областей, де працювала у різних школах. Друга світова війна застала педагогиню на Харківщині, звідки вона повернулася додому. «Під час німецької окупації у 1941 р. на роботу не поступала, повернулась в с. Чутово. У вересні [після звільнення від окупантів – авт.] 1943 р. поступила на роботу у Чутівську школу вчителем 1 класу» (Личное дело. Арк. 3зв). У 1948 р. О. П. Мельникова перейшла до Артемівської школи (теж колишнього Чутівського, а нині Полтавського р-ну), де й працювала до виходу на пенсію у 1952 р.

Планида наступних поколінь родини Сербіновських-Мельникових пов'язана з Полтавою і достойна окремих розвідок. Примітно, що педагогічний хист успадкувала правнучка Петра Дмитровича Сербіновського – Ірина Сергіївна, яка закінчила Харківський державний університет імені Максима Горького (нині Харківський державний університет Н. В. Каразіна) за спеціальністю «Історик. Викладач історії та суспільствознавства» та праправнучка – Катерина, яка обрала фах українського філолога.

Знання свого роду і походження – частина не лише приватної, але й національної пам'яті та ідентичності. Вивчення родоводу – шлях до розуміння себе через персональні історії рідних людей. Письмові джерела, збережені нащадками, допомогли прослідкувати хитросплетіння доль однієї з гілок розлогого фамільного дерева Ірини Сергіївни Мельникової, пов'язаної з Чутівщиною.

Джерела та література

1. Скуратівський В. Т. Берегиня: художні оповідання, новели. К. : Радянський письменник, 1987. 278 с.
2. Полтавские епархиальные ведомости. Полтава, 1876. № 14. 68 с.
3. Полтавские епархиальные ведомости. Полтава, 1883. № 14. 82 с.
4. Отчет Уездной Земкой Управы за 1913 г. Полтава : Электр. типогр. Д.Н. Подземского, 1914. 260 с.
5. Усенко В. Розвиток земської освіти в Чутовому в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. (за матеріалами «Отчетов Полтавской уездной земской управы»). *Полтавський краєзнавчий музей: маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток*: зб. наук. ст. Харків : ТОВ «Майдан», 2021. Вип. ХVІ. С. 399–406.
6. Отчет Управы Полтавского Уездного Земства за 1904 год. Полтава : Электр. типогр. Д. Н. Подземского, 1905. 359 с.
7. Отчет Уездной Земкой Управы за 1909 г. Полтава : Электр. типогр. Д.Н. Подземского, 1910. 507 с.
8. Адрес-календарь и Справочная книжка Полтавской губернии на 1899 год / Состав. Д.А. Иваненко. Полтава : Типо-Литография Губернского Правления, 1899. 672 с.
9. Отчет Уездной Земкой Управы за 1911 г. Полтава : Электр. типогр. Д. Н. Подземского, 1912. 514 с.
10. Павловский И. Ф. Полтавцы: Иерархи, государственные и общественные деятели и благотворители. Опыт краткого биографического словаря Полтавской губернии с половины ХVІІІ в. с 182 портретами. Репринт. Харків : Сага, 2009. 296 с.
11. Личное дело учителя Артемовской средней школы Мельниковой Елены Петровны. *Приватний архів І. С. Мельникової*. 19 арк.
12. Мокляк В. О. Василівка с., Полтавський р-н. Православної церкви (з 2000-х – УПЦ МП) громада. Георгіївська церква. *Полтавіка. Полтавська Енциклопедія: у 12 томах* / Гол. ред. О. А. Білоусько. Полтава : Полтавський літератор, 2009. Том 12: Релігія і церква. С. 87.

УДК 82-94: 94(=411.16:477.53) «1918/1920»

Марія Левковська
(Гадяч)

МЕМУАРИ О. В. СІВЕРС ПРО ОСОБЛИВОСТІ ПОВСЯКДЕННЯ ГАДЯЦЬКИХ ЄВРЕЇВ 1918–1920-Х РОКІВ У КОНТЕКСТІ ІСТОРИЧНИХ ПОДІЙ КРАЮ

У статті проаналізовано джерела особового походження для дослідження представників гадяцької єврейської спільноти, особливостей їхнього повсякдення і вимушеного пристосування до калейдоскопічної зміни обставин та влад періоду 1918–1920 років. Досліджені щоденникові записи підкріплені історичними фактами місцевих подій вказаного часового відрізу.

Ключові слова: євреї, єврейське повсякдення, євреї Полтавщини, гадяцькі євреї, Гадяч, О. Сіверс.